

SAĞLIK HİZMETLERİ YÖNETİMİ DERS NOTLARI

Öğr.Gör. Emin KAYA | Süleyman Demirel Üniversitesi
www.eminkaya.net

DERS İÇERİĞİ

- Sağlık ve Sağlık Hizmetleri
- Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı
- Sağlık Hizmetlerinin Örgütlenmesi
- Sağlık Sistemleri
- Sağlık Hizmetlerinde Dönüşüm
- Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri Yönetimi
- Acil Sağlık Hizmetleri Yönetimi
- Evde Bakım Sağlık Hizmetleri Yönetimi
- Terminal Dönem Sağlık Hizmetleri Yönetimi
- Yaşlı Bakım Hizmetleri Yönetimi
- İşçi Sağlığı Hizmetleri
- Sağlık Hizmetleri Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar

SAĞLIK KAVRAMI

Sağlıklı toplum, sağlıklı bireylerden oluşur. Bireylerin sağlıklı olmaları ise hem sağlık ve hastalığa gereken önemi vermeleri ve hem de sağlık hizmetlerini gerektiği şekilde kullanmaları ile ilgilidir. Bu nedenle sağlık kavramının önemi tartışılmaz.

- Sağlıklı olma ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, temel insan hakkıdır.
- Sağlıklı olmak temel bir ihtiyaçtır ve onsuz diğer mal ve hizmetlerin anlamı yoktur.
- Sağlık ve hastalığa yüklenen anlamlar toplumdan topluma, hatta toplum içindeki farklı kesimlere göre değişiklik gösterebilir.

SAĞLIK KAVRAMI

Geleneksel Açıdan Sağlık

- Sağlığın en eski tanımı, geleneksel açıdan 'bir hastalığın olmaması durumu' şeklinde ifade edilir.

WHO Açısından Sağlık

- Yalnızca hastalık veya sakatlığın olmaması durumu değil, aynı zamanda fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik (refah) hali içinde olmaktır.

Ekolojik Açıdan Sağlık

- Çevreye uyum ve kişinin hayata dair işlevlerini yerine getirme düzeyinin bir değerlendirmesidir

SAĞLIK KAVRAMI

WHO'nun 'tam bir iyilik' içinde olma hali olarak tanımladığı olgu, bireyin kendi hayatını nasıl yorumladığı, onun psikolojik, kültürel ve toplumsal yönleri hakkında hissettikleriyle ilgilidir. Tam bir iyilik hali insan yaşamının farklı boyutlarındaki sağlık durumuna bağlıdır. Bu boyutlar altı kategoride incelenmektedir:

- 1) Duygusal olarak iyilik hali
- 2) Zihinsel olarak iyilik hali
- 3) Mesleki olarak iyilik hali
- 4) Bedensel olarak iyilik hali
- 5) Sosyal yönden iyilik hali
- 6) Manevi yönden iyilik hali

HASTALIK KAVRAMI

Hastalık kelimesi "organizmada birtakım değişikliklerin meydana gelmesiyle fizyolojik işlevlerin bozulması hali, sayırlık, esenlik karşıtı" olarak tanımlanır.

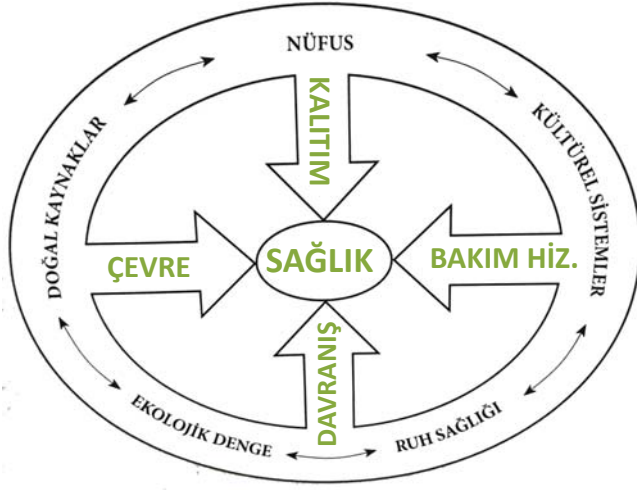
Hastalığın genel tanımı, doku ve hücrelerde yapısal/fonksiyonel ve normal olmayan değişikliklerin yarattığı hâldir. Bu tanımda kavram, biyolojik açıdan değerlendirilir. Ancak hastalık sadece biyolojik bir süreç değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir olgudur.

Örneğin bir toplumda hastalık sayılan bir olgu başka bir toplum için hastalık sayılmayabilir. Bu da hastalık kavramının sosyal ve kültürel yönünün olduğunu gösterir.

Günümüzde çağdaş dönüşümler sonucu hastalıklar ve tedavisinden çok, bireylerin hastalanmadan önce korunmaları ve sağlığının sürdürülmesine yönelik uygulamalar ön plana çıkmıştır.

SAĞLIĞI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Sağlık kavramı çevresel bir yaklaşımla ele alındığında sağlık durumu dört temel faktörün etkilediği söylenebilir. Bu dört temel faktöründe farklı toplumsal sistemler tarafından belirlendiğini ve bu toplumsal sistemler aracılığıyla birbirlerini etkilediği ileri sürülmektedir.

SAĞLIK HİZMETLERİ

En genel tanımıyla sağlık hizmetleri sağlığın korunması, hastalıkların tedavisi ve rehabilitasyon için yapılan çalışmalar bütünü olarak tanımlanabilir. Bu amaçla kişisel ve kurumsal olarak kamu ya da özel şahısların/kurumların vermiş olduğu hizmetler bütünü 'Sağlık Hizmetleri' olarak kabul edilebilir.

- Sağlık hizmetleri faaliyetleri; kişilerin sağlığının korunması, teşhis, tedavi ve bakım, hastalık sonrası rehabilitasyon olmak üzere üç ana grupta toplanır.
- Sağlık hizmetleri kişisel olarak ya da kurumsal olarak sunulabilir.
- Sağlık hizmetlerinde üst düzey kurumsallaşma gereklidir.
- Sağlık hizmetlerinde en önemli unsur ihtiyaçların doyuma ulaştırılması gereğidir.

SAĞLIK HİZMETLERİNİN ÖZELLİKLERİ

- Sağlık hizmetleri, emeğin yoğun olduğu hizmetlerdir.
- Sağlık hizmetleri ertelenemez.
- Sağlık hizmetlerinde yüksek uzmanlaşma vardır.
- Sağlık hizmetlerinde, hizmet alanın hizmet sunana pek çok açıdan bağımlılığı vardır.
- Sağlık hizmetlerinde tüketici davranışları farklıdır.
- Sağlık hizmetleri kamusaldır.
- Sağlık hizmetlerinin dışsallık özelliği vardır.
- Sağlık hizmetlerinde bilgi asimetrisi vardır.
- Sağlık hizmetlerinin azlığı toplumsal etkiler doğurabilir.
- Sağlık hizmetleri tüketimi rastlantısaldır.
- Sağlık hizmetleri ikame edilemez, ertelenemez.
- Sağlık hizmetlerinde kalite değişkendir.

SAĞLIK HİZMETİ KULLANIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bireylerin sağlık hizmeti kullanımı etkileyen üç ana faktörden bahsetmek mümkündür. Bunlar;

1) Hazırlayıcı Faktörler (Kişisel): Bazı bireylerin diğerlerine oranla daha fazla hizmet kullanma eğilimi vardır. Bu eğilim belirli bir hastalığın ortaya çıkışından önce var olan bireysel özellikler tarafından belirlenir. Hazırlayıcı faktörler; bireyin toplumsal, ekonomik ve kişilik-davranış özellikleridir. Demografik özellikler, sosyo-ekonomik özellikler, tutum ve davranışlar hazırlayıcı faktörlere örnektir.

2) Kolaylaştırıcı Faktörler: Bireyler sağlık hizmetlerini kullanmaya ne kadar hazırlıklı olsalar da hizmetten yararlanmaları için bazı araçların var olması gerekir. Bireyin hizmet kullanımı ve bundan doyum sağlamasına olanak tanıyan araçlara kolaylaştırıcı faktörler denmektedir bireylerin sağlık hizmetlerinin kullanması için kolaylaştırıcı faktörlerin var olması gerekmektedir. Aileye ilişkin özellikler ve kamusal özellikler kolaylaştırıcı faktörlere örnektir.

3) Gereksinim Faktörleri: Birey veya onun ailesi hastalığı veya hastalığın ortaya çıkma olasılığını algılayabilirler. Hastalığın algılanması, başka bir ifadeyle hizmet gereksiniminin algılanması sağlık hizmeti kullanmaya yol açan temel uyarandır. Zira birey, hastalık durumunu algıladıktan sonra hizmet arama davranışı göstererek sağlık kurumuna yönelmektedir. Algılanan ihtiyaç ve değerlendirilen ihtiyaç gereksinim faktörlerine örnektir.

SAĞLIK HİZMETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Sağlık hizmetleri; bilimsel, teknolojik, hizmet sunma biçimi, sektörün yapılanma şekli ve sağlık politikalarına bağlı olarak sürekli bir değişim ve gelişim içinde olmuştur. Bilimsel gelişimin sağlık hizmetlerine yansımaları açısından sağlık hizmetlerinin gelişimi başlıca dört dönemde ele alınabilir.

1) Mistik Anlayış Dönemi

Bilimin varlığından bile söz edilmeyen ilk çağlarda her türlü iyilik ve kötülük durumu birtakım doğüstü güçlere ve olaylara dayandırılmaktaydı. Örneğin; kıtlık görülmesi durumu, toplumun tapılan güce karşı kulluk görevlerini yeterince yerine getirmediği ve bundan dolayı tapılan gücün onları cezalandırdığı şeklinde yorumlanıyor ya da birinin hastalanması durumu o kişinin iyi ya da kötü mistik güçleri kızdırdığı ve bundan dolayı cezalandırıldığı şeklinde algılanıyordu. Toplumdan topluma değişiklik göstermekle birlikte hastalıkların tedavisinde; bilimsel törenler, sihir, büyü, muska, kurban adama gibi önlemlerden yarar beklenmiş, kimi bitkiler ilaç olarak kullanılmıştır. Hastanın içindeki kötü ruhun onu terk etmesi için acı veya kötü kokulu maddeler hastaya içirilmiştir. Hatta bu amaçla ameliyatlar yapılmıştır. Arkeolojik kazılarda sıklıkla rastlanan **trepanasyon** ameliyatı yapılmış (delik açılmış) kafa tası bu amaçla yapılan ameliyatların tipik örneklerinden birisidir.

SAĞLIK HİZMETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2) Polifarmasi Anlayışı Dönemi

Günlük yaşamdaki rastlantılar sonucunda bazı bitkilerin, gıdaların veya maddelerin bazı hastalıklara iyi geldiği gözlemlenmiştir. Bu gözlemler zamanla deneme yanılma yöntemleri ile zenginleştirilmiş ve pekiştirilmiştir. Böylece acı ve sıkıntıların bazı maddeleri kullanarak giderilmesi veya hafifletilmesi uygulamalarına başlanmıştır. Örneğin ağrıyan yerlerine güneşte ısıtılmış taş koymak ya da bitki lifleri ile sarmak, kırıkları ağaç dalları ile sabitleyerek çamur sürmek gibi uygulamalar insanoğlunun kendini iyileştirmedeki bazı davranışlarıdır.

3) Etiyolojik Tedavi Anlayışı Dönemi

Bilimsel gelişmeler sağlık alanındaki pek çok bilinmeyen durumun açıklanmasına olanak sağlamıştır. Bu dönemde pek çok hastalığın etkeni veya oluş nedeni bulunmuş ve bilinir hale gelmiştir. Sonuçta aynı yakınma ve belirtileri gösteren hastalıkların bile birbirinden ayrı olgular olduğu anlaşılmıştır. Örneğin baş ağrısının nedeni herhangi bir enfeksiyon olabileceği gibi kan basıncı yüksekliği de olabilmektedir. Bu dönemde sağlık hizmetlerine her hastalık için ayrı etken ve oluş nedenlerine yönelik tedavinin uygulandığı bir anlayış hakim olmuştur.

SAĞLIK HİZMETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

4) Çağdaş Anlayış Dönemi

Sağlık hizmetlerinde yaşanan gelişmeler günümüzde pek çok hastalığın tedavisi mümkün kılmaktadır. Sağlık hizmetlerinde çağdaş anlayış dönemi birçok hastalığın nedenini bulunmasına karşın kanser, kalp ve damar hastalıkları gibi bazı hastalıklarda doğrudan belirli bir etken bulunamaması ile 'Hasta kişi yoktur, hastalık vardır' anlayışının yanlış olduğu düşüncesinin anlaşılması ile ortaya çıktığı söylenebilir. Çağdaş anlayış döneminde sağlık hizmetleri, hastalıklara sadece fiziksel faktörlerin değil pek çok faktörün neden olduğunun anlaşılması ve her hastalığın her kişide aynı şekilde etki etmediği düşüncesini doğurmuştur. Böylelikle günümüzde hastalıklardan ziyade kişilere odaklanılmakta ve sağlık hizmetleri kapsamında yalnızca tedavi değil; koruma, rehabilite etme, geliştirme gibi konularda da hizmetler sunulmaktadır.

SAĞLIK HİZMETLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

1) Koruyucu Sağlık Hizmetleri

Koruyucu sağlık hizmetleri, kişinin sağlığını korumak ve geliştirmek amacıyla kendisine, ailesine ve çevresine yönelik sunulan hizmetlerdir. Ortaya çıkabilecek muhtemel hastalık ve sakatlık riskleri ile ilgili bireylerde farkındalık oluşturulmaya çalışılır. Sağlığı koruyucu önlemler üç düzeyde ele alınabilir. Bunlar:

- **Primer (Birincil) Koruma:** Aşılama, dengeli beslenme gibi temel hastalık önlemlerini kapsar.
- **Sekonder (İkincil) Koruma:** Erken tanı ve tedavi yöntemlerinin kişisel ve toplumsal düzeyde uygulanmasıdır.
- **Tersiyer (Üçüncül) Koruma:** Hastalığa bağlı olarak gelişebilecek sakatlık ve kalıcı bozuklukların en aza indirilmesi ve hastaların uyumunun sağlanarak yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalardır.

Çevreye Yönelik

- Su kaynaklarının sağlanması ve denetimi
- Katı atıkların denetimi
- Zararlı canlılarla mücadele
- Besin sanitasyonu (hijyeni)
- Hava kirliliği denetimi
- İş Sağlığı
- Radyolojik zararlıların denetim

Kişilere Yönelik

- Sağlık eğitimi
- Yeterli ve dengeli beslenme
- Bağışıklama hizmetleri
- Erken tanı ve sağaltım (tedavi, terapi)
- Kişisel hijyen
- Aile planlaması

SAĞLIK HİZMETLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

2) Tedavi Edici Sağlık Hizmetleri

Bireye ve çevreye yönelik olarak yürütülen koruyucu sağlık hizmetlerine rağmen sağlığı bozulan veya sağlık kontrolünden geçmek isteyen kişilerin; muayene, teşhis ve tedavileri ile ilgili hizmetlerdir. Tedavi hizmetleri genel olarak hizmet kapsamı ve yoğunluğu esas alınarak sınıflandırılmaktadır. Buna göre tedavi hizmetleri başlıca üç basamak halinde ifade edilir. Bunlar:

Birinci Basamak SH (İlk Başvuru ve Ayaktan Tedavi)

- Toplum Sağlığı Merkezi
- Aile Sağlığı Merkezi
- Özel Muayenehaneler

İkinci Basamak SH (Yataklı Tedavi Hizmetleri)

- Kamu Hastaneleri
- Özel Hastaneler

Üçüncü Basamak SH (Eğitim ve Araştırma)

- Tıp Fakültesi Hastaneleri
- Dal Hastaneleri

SAĞLIK HİZMETLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

3) Rehabilitasyon Edici Sağlık Hizmetleri

Hastalık veya kaza sonucunda kişilerin kaybettiği bedensel ve zihinsel becerilerinin tekrar kazandırılmasına yönelik sunulan sağlık hizmetleridir. Rehabilitasyon hizmetleri yataklı veya yataksız merkezler tarafından sunulabilmektedir. Rehabilitasyon hizmetleri ikiye ayrılmaktadır. Bunlar:

Tıbbi Rehabilitasyon

- Bedensel kalıcı bozukluk ve sakatlık düzeltilmesi, yaşam kalitesinin artırılması amacıyla verilen hizmetlerdir. Postür bozuklukları, ekstremitte protezlerinin kullanımı, işitme, görme gibi kusurlar en aza indirilmeye çalışılır.

Sosyal Rehabilitasyon

- Sakatlığı veya özürlü olan kişilerin günlük hayata aktif olarak katılması, başkalarına bağımlı olmadan yaşayabilmesi amacıyla yapılan; işe uyum sağlama, yeni iş bulma ya da öğretme çalışmalarını kapsar.

SAĞLIK HİZMETLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

4) Sağlığın Geliştirilmesi Hizmetleri

- Sağlığın geliştirilmesi hizmetleri, sağlıklı kişilerin sağlık durumlarını daha üst düzeye yükseltmek için sağlanan hizmetlerdir.
- Sağlığın geliştirilmesi hizmetlerin temel sorumluluk bireylere aittir.
- Sağlığın geliştirilmesi hizmetleri ile bireylerin bedensel ve zihinsel durumu, yaşam kalitesi ve yaşam sürelerinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır.
- Sağlığın geliştirilmesi hizmetlerinde bireylerin olumlu sağlık davranışı geliştirmesine ilişkin faaliyetler sürdürülür. Örneğin; kişinin spor yapması, sigara ve alkol gibi zararlı alışkanlıklardan uzaklaşması, sağlıklı beslenmesi, kişisel hijyenine önem göstermesi gibi davranışlar kazandırılması sağlığın geliştirilmesine katkı sağlar.

SAĞLIK HİZMETLERİNDE HASTANELER

Sağlık hizmetlerinde hastaneler; sağlıkla ilgili birçok kurum ve kuruluşun doğrudan ya da dolaylı olarak sağlık hizmeti sunduğu, hastalıkların teşhis ve tedavisinde yakından ilgilenen ve sağlıkla ilgili hizmetlerde birçok işlev üstlenen kurumlardır.

Hastaneler çeşitli ölçülere göre sınıflandırılabilir. Bu ölçütlerin başlıcaları şunlardır:

- Mülkiyet Durumuna Göre
- Eğitim Statüsüne Göre
- Hizmet Türüne Göre
- Büyüklüğüne Göre
- Hastaların Yatış Süresine Göre
- Akreditasyon Durumuna Göre
- Hizmet Basamağına Göre

